

Tilraun til morðs á Konrad Adenauer: Samsæri til að torpeða bætur

Á fyrstu árum Vestur-Þýskalands eftir Seinni heimsstyrjöldina varð Konrad Adenauer, fyrsti kanslari landsins, lykilpersóna í enduruppbyggingu eyðilagðs lands og endurheimt stað þess á alþjóðavettvangi. Sem staðfastur andstæðingur nasista og trúr kaþólikki stýrði Adenauer Vestur-Þýskalandi frá 1949 til 1963 og leiddi það í átt að lýðræði, efnahagslegum bata og sáttum við fyrrum óvini. Hins vegar gerðu viðleitni hans til að semja um bætur við Ísrael fyrir gryfjur Holocausts hann að skotmark öfgakenndrar andstöðu. Þann 27. mars 1952 sprakk pakkabomba sem ætluð var Adenauer í höfuðstöðvum lögreglunnar í München, drap lögreglumann og afhjúpaði hræðilegt morðsamsæri tengt ísraelska öfgamanninum Menachem Begin. Þessi grein kannar samhengi, framkvæmd og afleiðingar þessa djörfungarlega tilraunar til að myrða kanslarann og varpar ljósi á minna þekktan kafla í sögu Kalda stríðsins.

Konrad Adenauer og samningurinn um bætur

Konrad Adenauer, fæddur árið 1876 í Köln, var reynslumikill stjórnmálamaður með sögu um andstöðu við nasisma. Sem borgarstjóri Köln á tímum Weimar-lýðveldisins stóðst hann stjórn Hitlers, var fangelsaður og bjó í einangrun í stríðinu. Eftir 1945 var hann meðstofnandi Kristilega demókrataflokksins (CDU) og varð fyrsti kanslari Vestur-Þýskalands árið 1949, með það verkefni að endurbyggja þjóð í rústum. Útvarpsstefna hans lagði áherslu á samþættingu við Vestrið og sátt við fyrrum andstæðinga, þar á meðal Frakkland og Bandaríkin. Hornsteinn siðferðilegrar og diplómatískrar dagskrár hans var að takast á við ábyrgð Þýskalands á Holocaust.

Árið 1951 hóf Adenauer viðræður um bætasamning við Ísrael, með það að markmiði að veita fjárhagslegar bætur til eftirlifenda Holocaust og nýja gyðingaráðsins. Viðræðurnar, sem voru formgerðar í Lúxemborgarsamningnum í september 1952, voru mjög umdeildar. Í Þýskalandi litu sumir á bæturnar sem efnahagslega byrði eða viðurkenningu á sameiginlegri sekt, á meðan margir í Ísrael mótmæltu því að taka við peningum frá Þýskalandi, þar sem þeir litu á það sem lögfestingu þjóðar sem bar ábyrgð á þjóðarmorði sex milljóna gyðinga. Öfgahópar, sérstaklega þeir sem tengdust sióníska hersveitinni Irgun, fordæmdu samninginn sem svik við fórnarlömb Holocaust og héldu því fram að eftirlifendur ættu að fá beinar greiðslur frekar en fjármuni sem renna í gegnum ísraelska ríkið til ríkisuppbyggingarverkefna.

Menachem Begin og tengslin við Irgun

Í miðju morðsamsærisins var Menachem Begin, risastór persóna í sögu Ísraels sem síðar þjónaði sem forsætisráðherra frá 1977 til 1983 og deildi Nóbelsverðlaunum friðar árið 1978

fyrir Camp David-samningana. Árið 1952 var Begin leiðtogi Herut, hægriflokks með rætur í revísjóníska siónismannum, og fyrrum foringi Irgun, hersveitarinnar fyrir stofnun ríkisins sem bar ábyrgð á árásum á breska hermenn í Palestínu. Begin, sem fjölskylda hans lést í Holocaust, andmælti harðlega bétasamningnum og leit á hann sem siðferðilegan málamiðlun sem leyfði Þýskalandi að „kaupa“ fyrirgefningu.

Andstaða Begins var ekki aðeins orðin. Samkvæmt síðari uppljóstrunum studdi hann virkan samsæri um að myrða Adenauer til að torpeða bætaviðræðurnar. Áætlunin var skipulögð af litlum hópi fyrrum Irgun-meðlima, þar á meðal Eliezer Sudit, sem lýsti þátttöku sinni í ævisögu sem gefin var út áratugum síðar, *Be'shlhut Ha'matzpun* (*Í sendiboði samvisku*). Frásögn Sudits, staðfest af þýska blaðamanninum Henning Sietz í bók hans frá 2003 *Tilraun til morðs á Adenauer: Leyndarmálssaga pólitískrar árásar*, afhjúpaði miðlæga hlutverk Begins í að samþykkja, fjármagna og skipuleggja aðgerðina.

Samsærið próast

Tilraunin til morðs var bæði djörf og amatørsk. Þann 27. mars 1952 barst pakki ætlaður kanslara Adenauer til höfuðstöðva lögreglunnar í München og vakti grunsemdir vegna barnalegs handrits og rangrar áletrunar. Pakkinn, sem innihélt sprengju falda í alfræðiriti, hafði verið sendur af tveimur unglingum ráðnum af samsærismönnum. Drengirnir, sem grunuðu eitthvað, láttu lögregluna vita frekar en að senda hann. Þegar lögreglumenn reyndu að skoða pakkann sprakk hann, drap bæverska lögreglumanninn Karl Reichert og særði tvo aðra.

Á sama tíma voru tvær aðrar bréfabombur sendar á staðinn þar sem ísraelsk og þýsk sendinefnd ræddu bætur, og hópur sem kallaði sig Jewish Partisans Organization lýsti yfir ábyrgð. Þessar sprengjur náðu ekki markmiðum sínum, en sprengingin í München hleypti af stað alþjóðlegri rannsókn. Frönsk og þýsk yfirvöld rekjuðu samsærið til fimm ísraelskra grunaðra í París, allra tengdra Irgun. Meðal þeirra var Eliezer Sudit, sem játaði að hafa útbúið sprengjuna. Grunaðirnir voru handteknir en síðar leyft að snúa aftur til Ísraels, með sönnunargögnum innsigliðum til að forðast að kynda undir gyðingahatursstemningu í Þýskalandi.

Ævisaga Sudits, gefin út á tíunda áratugnum, veitti mikilvægar innsýnir í hvatir og framkvæmd samsærisins. Hann fullyrti að ætlunin væri ekki að drepa Adenauer heldur að vekja alþjóðlega fjölmiðlaathygli og trufla bætaviðræðurnar. „Það var öllum okkar ljóst að pakkinn hafði enga möguleika á að ná til Adenauers,“ skrifaði Sudit og benti til þess að samsærið væri hannað sem táknrænn athöfn. Þessi fullyrðing er þó umdeild, þar sem þátttaka Begins og banvæna niðurstaðan – dauði lögreglumanns – benda til alvarlegri ætlan. Sudit lýsti persónulegri skuldbindingu Begins, þar á meðal tilboði um að selja gullúr sitt til að fjármagna aðgerðina þegar peningar kláruðust, og fundum með þingmönnum Knesset Jochanan Bader og Chaim Landau, ásamt fyrrum yfirmanni leynipjónustu Irgun Abba Scherzer, til að samræma samsærið.

Afleiðingar og hylmingur

Vestur-þýska ríkisstjórnin undir stjórn Adenauers og ísraelski forsætisráðherrann David Ben-Gurion báðir reyndu að gera lítið úr atvikinu til að varðveita viðkvæm tvíhliða sambönd. Adenauer, sem vissi uppruna samsærisins, valdi að elta það ekki ákaft, af ótta við gyðingahatursviðbrögð í Þýskalandi eða að torpeða bætur. Ben-Gurion, sem studdi bætasamninginn, þakkaði aðhald Adenauers, þar sem opinberun á hlutverki Begins hefði getað skaðað vaxandi þýsk-ísraelsk sambönd. Upplýsingarnar voru að mestu leyti huldar þar til 2006, þegar *Frankfurter Allgemeine Zeitung* birti brot úr ævisögu Sudits, sem kveikti endurnýjan áhuga og umræður.

Í Ísrael var hlutverk Begins huldu í áratugi. Persónulegur ritari hans Yehiel Kadishai og Herzl Makov, forstjóri Menachem Begin Heritage Center, fullyrtu vanþekkingu á samsærinu þegar þeir voru spurðir árið 2006. Hins vegar skilur frásögn Sudits, studd rannsóknum Sietz, lítið eftir um þátttöku Begins. Uppljóstrunin skelfdi greinendur miðað við síðara hlutverk Begins sem friðarsmiður og vakti spurningar um siðferði pólitísku ofbeldis á tímum eftir Holocaust.

Tilraunin til morðs tókst ekki að torpeða bætasamninginn, sem var undirritaður í september 1952. Vestur-Þýskaland greiddi upphaflega um 3 milljarða þýskra marka til Ísraels og 450 milljónir til Claims Conference, með áframhaldandi greiðslum við nýjum kröfum. Samningurinn styrkti efnahag Ísraels og markaði mikilvægt skref í siðferðilegri uppgjöri Þýskalands, þótt hann væri áfram umdeildur. Lífun Adenauers og ákveðni styrkti innlent og alþjóðlegt stöðu hans og stuðlaði að endurkjöri hans árið 1953.

Arfleifð og söguleg þýðing

Tilraunin til morðs á Konrad Adenauer undirstrikar hráu tilfinningarnar og flóknu stjórn málin á tímum eftir Holocaust. Fyrir Begin og bandamenn hans táknaði bætasamningurinn svik við gyðingalegt þjáningu, en ofbeldissvör þeirra hættu að grafa undan siðferðilegu vald Ísraels og diplómátskum markmiðum. Ákvörðun Adenauers um að hylma yfir málið endurspeglar hagnýta skuldbindingu hans við sátt, jafnvel á kostnað gagnsæis. Atvikið varpar einnig ljósi á áskoranirnar við að sigla réttlæti, minningu og þjóðarhagsmuni í skugga þjóðarmorðs.

Í dag er samsærið aðeins neðanmálgrein í arfleifð Adenauers og Begins, yfirsýggð af síðari afrekum þeirra. Adenauer er hylltur sem stofnandi nútíma Þýskalands og evrópskrar samþættingar, á meðan Begin er minnst fyrir hlutverk sitt í að tryggja frið við Egyptaland. Samt sem áður þjónar tilraunin frá 1952 sem áminning um óstöðugleika fyrstu ára Kalda stríðsins, þegar hugmyndafræðilegir klofningar og söguleg sár knúðu til öfgakenndra aðgerða. Það hvetur einnig til íhugunar um siðferði pólitísku ofbeldis og viðkvæmt jafnvægi diplómátíu við að takast á við fyrri gryfjur.

Eins og sagnfræðingurinn Moshe Zimmermann benti á, var leynd samsærisins knúin áfram af sameiginlegum vilja til að vernda þýsk-ísraelsk sátt. Seinni uppljóstrun þess, í gegnum ævisögu Sudits og síðari fréttáflutning, býður okkur að takast á við siðferðilegar tvíræðni tímabils þar sem eftirlifendur, ríkismenn og öfgamenn glímdu við arfleifð Holocaust á djúpstæðum mismunandi háttum.